

DIDYSIS KOMPIUTERIŲ BIZNIS

Kaip esu minėjęs, pirmąjį kompiuterį pardaviau dar dirbdamas kooperatyve „Informservisas“. Atradome jį Vakarų Ukrainoje, prie sienos su Lenkija, ir pardavėme už kosminę kainą valstybinei įmonei Lietuvoje. Paskui atradau Vokietiją ir gabenau kompiuterius iš jos kaip jaunimo klubo „Diskas“ atstovas. O dar vėliau įsteigiau bendrą Vokietijos ir Lietuvos įmonę „Interlita“, kurios kompiuterių prekybos apyvarta jau siekė milijonus.

50 pav. Pirmasis sovietinis kompiuteris
„Elektronika“ VU skaičiavimo centre, 1985 m.

DEFICITAS, DRAUDIMAI, KOSMINĖS KAINOS

Kodėl kompiuteriai tada buvo tokie brangūs? Pirmoji priežastis – labai papras-ta. Įmonės pinigų turėdavo, tačiau įsigyti už juos ką nors vertingo būdavo labai sunku, praktiškai neįmanoma. Nauja technika, spausdintuvai, o ypač kompiu-teriai – bausis deficitas. Ir, aišku, labai brangus, įgyjamas tik už valiutą, o tvirtų invaliutinių rublių, dolerių arba markių turėjo labai reta įmonė.

Perestroikos laikais personalinių kompiuterių (PK) Sovietų Sąjungoje iš esmės nebuvo. Tik 1985-ųjų pradžioje pasirodė pirmosios kregždės. Šiauliu „Nuklono“ gamykla ir dar keturios SSRS gamyklos išleido pirmąsias kompiu-terių „Elektronika BK-0010“ partijas. Raidės BK reiškė, kad tai buitinis kompiuteris. Toks kompiuteris buvo stora klaviatūra, prijungiama prie buitinio televizoriaus ir kasetinio magnetofono. Tas stebuklas kainavo penkis vidutinius atlyginimus – 750 rublių.

Kitais metais buvo sukurtas pirmasis lietuviškas kompiuteris „Santaka“. Jo kūrėjai – KPI Skaičiavimo mašinų katedros ir Kauno radijo matavimų techni-kos mokslinio tyrimo instituto darbuotojai. Įrenginyje buvo panaudotas Rytų Vokietijoje pagamintas procesorius, o pats kompiuteris nukopijuotas nuo britų kompanijos „Sinclair Research“ modelio „ZX Spectrum“. Panašus į „Elektroni-ką“, tik modernesnis. Masinė jo gamyba taip ir nebuvo pradėta.

Tokią atsilikimą lėmė objektyvi priežastis. Kompiuterius, jų dalis ir visą teleko-munikacinę techniką nuo pat Šaltojo karo pradžios buvo uždrausta importuoti į SSRS. JAV iniciatyva 1949 m. buvo įkurtas Daugiašalės eksporto kontrolės koordinavimo komitetas (angl. *Coordinating Committee for Multilateral Export Controls, COCOM*), kuris kontroliavo, kad į SSRS ir Rytų bloką nepatektų jokios naujos technologijos iš Vakarų. Didžiausias skandalas kilo 1982-aisiais, kai komi-tetas išsiaiškino, kad japonų „Toshiba“ pardavė frezavimo stakles su programiniu

51 pav. Pirmieji vakarietiški kompiuteriai (iš kairės): „Atari 400“ (1978), „Comodore VIC-20“ (1980), „IBM PC“ (1981).

valdymu, o SSRS specialistai panaudojo šią technologiją tyliems povandeninių laivų sraigtams sukurti.

Buvo ir subjektyvių priežasčių. Sovietų specialistai skyrė pernelyg daug dėmesio didžiulėms, įmonių skaičiavimo centrams skirtoms elektroninėms skaičiavimo mašinoms (ESM) ir tiesiog pražioptojo kompaktiškų personalinių kompiuterių bumą Vakaruose. Niekam nė į galvą neatėjo, kad pagrindinė įmonės darbuotojo ar mokslininko darbo vieta bus ne prie terminalo, sujungto su ESM spinta, o prie nediduko ir autonomiško PK.

PK bumo būta didelio ir spartaus. 1976 m. JAV buvo surinktas pirmasis „Apple I“. Po dvejų metų rinkoje pasirodė iškart išpopuliarėję „Atari 400“ ir „Atari 800“. Dar po dvejų – „Commodore VIC-20“, kurio buvo parduota daugiau nei milijonas vienetų. 1981 m. kompanija „IBM“ įamžino abreviatūrą PK (angl. PC), įrašiusi ją į pirmojo savo personalinio kompiuterio pavadinimą.

Pirmoje XX a. 9-ojo dešimtmečio pusėje kompiuteriai sparčiai tobulėjo. 1982 m. debiutavo pats populiariausias ir ilgiausiai rinkoje išsilaikęs „Commodore 64“. Per 12 metų buvo parduota daugiau nei 15 mln. tokių kompiuterių. 1983 m. pasirodė „IBM XT“ su modernesniu „Intel“ mikroprocesoriumi, o kitais metais – ir „IBM AT“ su galingu 16 bitų procesoriumi ir 20 MB kietuoju disku. Skaičiai šiandien be galo juokingi, bet tada jie atrodė milžiniški.

Pačioje biznio pradžioje pardaviau keletą atarių ir komodorų, bet pagrindinė prekė buvo „IBM“. Kaip minėjau, juos importuodavau iš JAV arba Vakarų Vokietijos.

Pirmiausia reikėjo apeiti COCOM draudimą dėl naujų technologijų. Kadangi beveik kasmet rinkoje pasirodydavo nauji kompiuterių modeliai, ankstesnieji būdavo laikomi pasenusiais, tad draudimas jiems nebegaliojo. Mano pagalbininkas čikagietis Arūnas, auksinių rankų žmogus, išimdavo iš „XT“ dėžės visus „vidurius“ ir sumontuodavo į ją „AT“ procesorių, plokštes ir visa kita. Taigi iš išorės kompiuteris atrodė kaip „XT“, bet iš tikrųjų buvo „AT“. Vėliau tapome dar gudresni – keisdavome ne „vidurius“, o kartonines pakavimo dėžes su užrašais. Į dėžę su užrašu „XT“ įdėjus „AT“ kompiuterį, nė vienam muitininkui įtarimų nekildavo.

Kas į tokią „smulkmeną“ kreips dėmesį? Vokiečių muitinėje viskas eidavosi kaip sviestu patepta. Sovietinėje muitinėje – irgi. Įtariu, kad joje apie tokias apgavystes žinojo, bet saugumas buvo davęs įsakymą prietaisus įsileisti. Juk gerą darbą dariau – importavau naujas technologijas, nors Vakarai tai draudė dar nuo Geležinės uždangos nuleidimo laikų!

Kompiuterių deficitas buvo ne vienintelė didelių jų kainų priežastis. Antroji – kvaila įmonių lėšų paskirstymo ir planavimo sistema. Kiekvienos sovietinės įmonės biudžetas buvo aiškiai suskirstytas į lentynėles. Atskiroje lentynoje gulėdavo pinigai, skirti naujai technikai įsigyti. Jie būdavo nemaži. Pavyzdžiui, manoji Kauno „Elektra“ tam reikalui kasmet skirdavo po 2–3 mln. rublių.

Planuojama būdavo „nuo pasiekto lygio“. Tarkime, įmonė turi tuos 3 milijonus, bet per metus naujoms technologijoms išleido tik 2. Tada likusį milijoną ji privalo grąžinti į valstybės biudžetą ir graužtis, nes kitais metais galės išleisti tik 2 milijonus, ne daugiau.

Ką tai reiškė praktikoje? Įmonių direktoriai stengdavosi išleisti visus pinigus bet kokia kaina – metų gale pirkdavo net ir nereikalingą arba aiškiai per brangią techniką vien dėl to, kad išsisaugotų maksimalų limitą kitiems metams. „Šiandien įsigysiu šlamštą arba permokėsiu, bet pinigų kitais metais nesumažės ir už juos gal gausiu ką nors naudingo gera kaina“, – mąstė jie. Štai kodėl man už kompiuterį užsiprašius 150–200 tūkstančių, jie nė nemirktelėję sakydavo: „Gerai.“

Trečia, kompiuterių kaina priklausė ir nuo subjektyvių dalykų. Reikėdavo papildomai sudominti įmonių direktorius, kurių žodis lemiamas. Tas sudomini- mas būdavo labai materialus. Tai telefoną kokį *blatną* padovanodavau, tai video- magnetofoną, tai senesnę kompiuteriuką – „Atari“ ar „Commodore“. Turėdavau garbės įteikti dovaną, ir į kainą paskui jie mažai težiūrėdavo.

Kompiuteriai buvo tikra aukso gysla. Ir ne tik kompiuteriai. Iš mokslininkų darbo vietų automatizavimo uždirbau tikrus milijonus. Juk mokslininko darbo vietoje reikėdavo prijungti krūvą technikos: kompiuterį, spausdintuvą, skenerį, ploterį, faksą... Buvome pasirašę sutartis su MA Fizikos institutu, Lietuvos tekstilės institutu, Kauno politechnikos institutu, gera dešimčia Rusijos mokslinių tyrimų institutų. Džiaugiausi, kad SSRS taip vertino mokslą ir jam negailėjo pinigų.

VALIUTOS KEITYKLA „ČIKAGA–KAUNAS“ IR KITI BŪDAI

Kompiuterių užsakovai buvo turtingi, rublių turėjo, o štai valiutos, už kurią reikia pirkti kompiuterius, – ne. Kur jos gauti? Kurioziškų būdų, kaip iškeisti rublius į dolerius, pasiūlė pats gyvenimas.

Čikagoje gyvenęs geras mano bičiulis Arūnas, meistriškai pakeisdavęs „AT“ į „XT“, lietuvių bendruomenėje įsigijo draugų, įgavo jų pasitikėjimą. Keletą kartų padėjo Amerikos lietuviams išsiųsti dovanas į Lietuvą. Paskui vietiniame laikraštyje paskelbė – esą, jei norite ką nors nusiųsti į vargstančią tėvynę – kreipkitės į mus. Ledai pajudėjo.

Jis paskambindavo man ir padiktuodavo: „Nupirkti žąsį ir nuvežti į Jurbarką, tokiu ir tokiu adresu.“ „Šakiuose nupirkti dviejų aukštų mūrinių namų, suma tokia ir tokia.“ „Tokiam ir tokiam kulautuviečiui nupirkti didelį kumpio gabalą.“ „Šiaulių poniai, tokiai ir tokiai, reikia nupirkti naują „Volgą“.“

Valiutos keitykla veikė taip. Čikagos lietuviai duodavo jam dolerių minėtoms dovanoms, o jis pranešdavo, ką turiu padaryti. Už rublius nupirkdavau žąsį,

52 pav. Prie valiutos keityklos Vilniuje, 1993 m.

namą, kumpį ir automobilį. O jis už dolerius nupirkdavo kompiuterių ir atsiųdavo man. Buvo 1988-ųjų pabaiga arba 1989-ųjų pradžia.

Tvirtų pinigų prasimanydavau ir kitais būdais. Radviliškio durpynas eksportavo durpes maišuose į Izraelį. Žydai atsiskaitydavo doleriais – juos pervesdavo į įmonės sąskaitą „Vnešekonbanke“. Dažnai susidarydavo kurioziška padėtis: valiutinėje sąskaitoje pinigų yra, o algų rubliais nėra kaip išmokėti. Mat valsytbinė įmonė pati negalėjo keisti jokios valiutos į rublius. Tai padarydavau aš. Pervesdavau jiems rublių, o jie man – dolerių.

Aišku, sugaišau daug laiko, kol įtikinau, kad taip daryti neuždrausta. Durpyno vadovai lyg užsukti klausinėdavo apie leidimą. „O kur draudimas?“ – klausimu į klausimą atsakydavau jiems.

Durpių doleriai pasitarnavo kaip neprasta kompiuterių biznio paspartis. Gaila, eksporto iš Radviliškio apimtys buvo nedidelės – gal 200 tūkst. dolerių per metus. Nupirkdavau juos visus.

Kitas būdas – dar egzotiškesnis. Italai iš Lietuvos pirkdavo arklius – mėšai. Italams – egzotiška arkliena, mums – tvirta valiuta. Specifiškas buvo biznis. Gyvulius gabenant per sieną, tekdavo juos du mėnesius laikyti karantino sąlygomis. Prieš tai veterinarai suleisdavo specialių vaistų. Vieną arklių fermą turėjau ant Dubysos kranto prie Seredžiaus, kitą – savo sodyboje Krikštonyse, netoli „Elektros“ gamyklos poilsio bazės, trečią – prie Kazlų Rūdos.

Trys fermos – trys samdyti arklininkai: Jurijus, Broniukas ir Rimas. Kiekvienas per sezoną paruošdavo po 150 arklių. Juos pirkdavom ne tik iš Lietuvos gyventojų, bet ir iš Kaliningrado srities bei Baltarusijos.

Su „rusiškais“ arkliais turėjau nemažai problemų. 1990-ųjų rugpjūtį, kai Nepriklausomybė jau buvo paskelbta, iš Kaliningrado į Seredžių atvyko autobusas su omonininkais – specialiosios paskirties būrio milicininkais. Paskui autobusą atriedėjo visa vilkstinė arkliavežių – gyvuliams gabenti skirtų specialių sunkvežimių. Apsupo mano fermą, sugaudė arklius ir išsivežė. Į *voronoką* įgrūdo ir Jurijų.

Mat buvo sučiupę kažkokį arkliavagį čigoniuką ir davę jam į kailį taip, kad šis papasakojo, ką žinojo ir ko nežinojo. Išvardijo visus žmones, kuriuos buvo matęs, o tarp jų pateko ir arklių supirkėjas Jurijus.

Važiavau jo gelbėti iš Černiachovsko areštinės. Dėl rekvizuotų gyvulių bylinėjaisi mažne dvejus metus. Bylą Kaliningrado teisme galiausiai laimėjau, nes visi mūsų arkliai buvo su pasais ir aprašymais, pagal kuriuos nė vienos vagystės nebuvo nustatyta. Laimėjau bylą, bet patyriau materialinių nuostolių. Per tą laiką milicija arklius išdalijo kolūkiams, o šie menkai juos prižiūrėjo: vieni nustipo, kitus pardavė ar išmainė.

” *Pinigas – tai sutartinė galimybė gauti prekę ar paslaugą. Seniau ją atstodavo žodis, raštelis, kriauklė arba akmuo, dabar paplito monetos arba kupiūros.*

A. S.

ATSISKAITAU AUKSO ŽIEDAIS...

1990-aisiais Lietuvos bankai atsiskyrė nuo sąjunginių, iš jų liko tik pavadinimai. Kaip atsiskaityti su partneriu, jei bankai impotentiški? Aplinkybės privertė ieškoti patogių būdų ir priemonių. Tokiomis priemonėmis tapo briliantai, auksas ir kiti taurieji metalai.

53 pav. Anuomet populiarius vestuvių plafonas, pritaikomas prie jaunavedžių automobilio, 1985 m.

Ne aš pats šias priemones sugalvojau ar kas nors kitas – tai buvo natūrali išeitis. Juk per hiperinfliaciją sukeliančias krizes visada pereinama prie aukso, o briliantai netgi geriau už auksą. Aukso dirbinius galima aptikti metalo detektoriais, o prieš briliantus jie bejėgiai. Aukso vežti reikia daug – kilogramą ar kelis, o briliantai mažyčiai, vos keli karatai, nors kainuoja pasiutusius pinigus.

Iki 1990-ųjų juvelyrinius dirbinius man tiekdamo toks Frankas, gyvenęs Rytų Berlyne ir mokėsis Minsko politechnikos institute. Lietuvoje aukso, sidabro ir kitokių brangių papuošalų nebuvo galima rasti nė su žiburiu, užtat Minsko juvelyrinėse parduotuvėse jie net užsigulėdavo. Frankas pripirkdavo aukso dirbinių ir veždavosi namo, į Berlyną, o aš užsukdavau pas jį vykdamas į Hamburgą. Žinoma, aukso kiekiai buvo nedideli.

Vėliau briliantais mane aprūpindavo apsukrūs armėnai, o auksu – Valerijus Gelašvilis, jis netrukus tapo milijonieriumi ir Gruzijos parlamento nariu.

Valera atsidūrė Lietuvoje kaip jaunas ir perspektyvus sportininkas, čia pasiliko, išsimokslino, vedė lietuvaite, susilaukė vaikų. Tačiau jo širdis liko Gruzijoje – įvairiais reikalais jis dažnai keliaudavo į tėvynę. Po vienos tokios kelionės Valera prasitarė: „Arvydai, yra galimybė gauti daug aukso.“ – „Kokio aukso?“ – „Vestuvinių žiedų, be akučių ir be briliantų.“ – „Gerai. Tinka. Vežk.“

Kompiuterių prekybos schema buvo tokia. Iš pradžių reikėdavo sukaupti pinigus įvairiais pavidalais: auksu, briliantais, paladžiu, platina, antikvariniais paveikslais, numizmatinėmis vertybėmis. Paskui nugabenti juos į Vakarų, į Vokietiją, iškeisti į markes ar dolerius ir nupirkti kompiuterius. O jau tada pergabenti kompiuterius per sieną ir išskraidinti pirkėjams.

Valera, kaip sutarta, rūpinosi auksu. Atlikdavo vidutiniškai vieną reisą per mėnesį. Kaskart atveždavo 2–3 kilogramus aukso. Daugiausia tai būdavo vestuviniai ir kitokie žiedai, supirkti iš Tbilisio lombardų, juvelyrinių parduotuvių ir aukso supirktuvių. 2–3 kilogramai žiedų – tai pilnas plastikinis maišas, kokius dabar naudoja prekybos centruose.

Kartą jis paskambino iš Krasnodaro: „Sulaikė mane, uždare. Reikia oficialių dokumentų auksui. Parūpink.“ Pasirodo, pakeliui iš Tbilisio į Vilnių jį sustabdė Rusijos autoinspekcijos (dabar – kelių policija) pareigūnai, atidarė bagažinę ir išpūtė akis – tiek aukso jie gyvenime nebuvo matę. Spekulantas, o gal net jaunavedžių žudikas! Aš greitai teletaipu išsiunčiau skubią telegramą, kad aukso dirbinius perka Lietuvoje registruota įmonė. Suveikė, nors buvom išsigandę abu – ir jis, ir aš.